

**HET
MOERAS**
VAN
DE
ZWIJGER

JAAP VAN DE WAL

Ontwerp omslag en binnenwerk: BVDT
Redactie: Suzanne Loohuis

ISBN 9789464561272
e-ISBN 9789464561289
NUR 342

© 2023 Jaap van de Wal, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen
© 2023 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veele-
voudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch,
door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Mirjam, Daniëlle en Wesley

1

Het eeuwige gelijk

Antwerpen, november 1576. De regen stroomde troosteloos naar beneden langs het raam van de kleine kamer. Water genoeg, maar het vuur in zijn hoofd doofde er niet door. Niet bij de aanblik van het zoveelste stinkhok dat zijn baas hem had toegewezen. Toch had hij de vervelende boodschap dat hij zijn vorige plek moest opgeven glimlachend geaccepteerd, want onderdanig was hij altijd genoeg. Soms moest hij zelfs kruiperig zijn, waardoor hij bij de straks weer terugkerende kou in dit vochtige stuk verdriet opgesloten zou zitten maar wat donderde het? Vanaf hier had hij zicht op de markt. De markt waar hij ooit nog eens handelaar hoopte te worden en dan hopelijk met meer succes dan zijn ellendige baas. Die commandeerde hem te pas en te onpas. Net zolang tot hij er gestoord van werd – dat moest haast wel het plan van die wijsneus zijn. Of tot hij er ziek van zou worden, dat kon ook, want nog zo'n winter als de vorige zou hij in dit hok niet ongeschonden doorkomen. Niet met die scheur in de muur, waardoor hij verdomme naar buiten kon kijken als hij zijn neus tegen de koude steen drukte.

Sinds zijn aankomst was hij er alleen maar op achteruitgegaan. Hij had veel beter in de bergen kunnen blijven, maar het gras had hier groener geleden en daarom was hij vertrokken op dat armzalige schip. Richting de rijkste noordelijke haven van het koninkrijk was hij gegaan, en dat was allemaal de schuld van die priester. De priester die hem week na week en maand na maand had aangemoedigd te vertrekken, tot het gezeur zijn oren uitkwam. In Vlaanderen was behoefte aan goede mannen die het leger van de koning achterna durfden te gaan. Goede mannen die zich bij het oordeel van de Kerk neerlegden en zich niet lieten meeslepen door

de ketterij die hier als een ziekte om zich heen had gegrepen. Hij had het resultaat van die ketterij inmiddels gezien en had spijt dat hij hiernaartoe was gekomen. Diepe spijt.

Hij zoog zachtjes aan zijn vingertopje om het bloeden te stelpen. Het was een gemeen klein wondje. Als die verdorde deur niet had geklemd, dan zou hij het niet opgelopen hebben. Nu het er echter zat, verdiende het zijn aandacht. Tenminste, als hij zijn schone hemd niet onder het bloed wilde krijgen. Bloed was hier in Antwerpen al genoeg gevloeid, maar tot nu toe gelukkig niet het zijne. Wel dat van de protestanten, toen het Spaanse garnizoen de citadel uit was gekomen om de stad te plunderen. Generaal Romero en zijn soldaten waren daarna rijk naar huis teruggekeerd.

De burgers hadden daarvoor echter een hoge prijs betaald, en echt niet alleen de protestanten. Net buiten de stadsmuur in een open veld hadden ze duizenden stadgenoten in een grote kuil moeten begraven. Hij had moeten helpen om ze erheen te slepen nadat de soldaten het voor gezien hielden. De schande van die moordpartij leek uitgewist, maar iedereen in de stad wist beter. De angst voor wraak van de ketters greep alweer om zich heen. Mocht Antwerpen in hun handen vallen, dan zou hij zelf ook niet meer weten hem te doen stond. Het trotse leger van de koning was weg en wat resteerde waren huurlingen die hier niet vandaan kwamen. Het waren Dietsers, en die hoorden hier niet. Zelf hoorde hij hier ook niet en zijn zuster die met hem mee was gekomen, hoorde hier al helemaal niet.

Door haar was hij kwetsbaar en moest hij altijd zo kruiperig zijn. Veel meer dan hem van God was gegeven. Net als thuis, waar hij nooit vandaan had moeten gaan. Ook daar priemden de ogen haar in de rug wanneer ze voorbijkwam en de priester had er schande van gesproken. Het was God die haar die schoonheid had gegund en de duivel die iedereen liet kijken, maar aan dat laatste had de priester geen boodschap en zijn zuster ook niet. Die was dwars en ging haar eigen gang. Het werd tijd dat hij ophield zich voor haar gedrag te verontschuldigen.

Trouwen! Dat zou het beste zijn. Dan was hij van het gedonder verlost, maar een verstandig huwelijk zat voor haar niet in. Hoe vurig hij het ook mocht wensen en hoe vaak hij het haar ook had voorgesteld. Ze verachtte zijn onderdanigheid en het leek soms wel of God de leiding daarom aan haar had toebedeeld en hij slechts voor het vuile werk was meegekomen. Sjouwen en schoonmaken, terwijl zij zich in het gelaglokaal liet onderhouden. Hij moest meer voor zichzelf zien op te komen,

maar dat was nu juist wat hem nooit lukte. Niet met woorden in ieder geval. Daarom wilde de priester thuis waarschijnlijk van hem af. Hij had te vaak ruzie om de grootste onbenulligheden en met wie het maar wilde horen en uiteindelijk was het zijn zuster geweest die had voorgesteld om dan toch maar te vertrekken.

Het bloed smaakte metaalachtig. Hij had spijt van de onbesuisde dreun die hij tegen de deur had gegeven. Waarom kon hij zich toch altijd zo slecht beheersen? En waarom moest hij altijd zoveel moeite doen om zijn gedachten op een rij te krijgen? Als hij dat nog eens te weten zou komen dan was hij geholpen, maar tot die tijd zou hij het moeten doen met de opdrachten die hij van anderen kreeg. Gelukkig had hij werk gevonden in de haven en een vriendelijke priester die hem de juiste weg wees. Zonder het eerste zou hij snel niets meer te eten hebben, en zonder de tweede zou hij eindigen in het vagevuur.

Beide waren een angstig vooruitzicht, waardoor de bedompte kamer ineens koud aanvoelde. Hij betrapte zich erop dat hij al een tijdje naar het bed stond te staren, waarop niet meer dan een armzalige wollen deken lag. Het liefst zou hij eronder kruipen en pas weer tevoorschijn komen als de winter voorbij was, maar hij moest terug naar de schuur waar de voorraad lag en ophouden met mijmeren. Vandaag had hij toestemming gekregen om zijn spullen te verhuizen en meer ook niet. Er diende gewerkt te worden en daarvoor was hij gelukkig wél belangrijk genoeg. Zo belangrijk dat hij er zelfs een beetje trots op was, want hij was zowaar klerk geworden. Nou ja, het hulpje van de klerk dat de eenvoudige klusjes mocht doen, maar je moest toch ergens beginnen?

Hij sjouwde en bezorgde alles wat vooruitbetaald was. Sterk was hij genoeg. Als hij zijn armen boog, dan zwollen de spieren. Alleen de woorden kwamen er vaak te laat achteraan. Te laat om bonje te voorkomen. En wie vaak bonje heeft, die heeft maar weinig vrienden. Hij had er zelfs niet één en bijna net zo weinig bezittingen. Al zijn spullen pasten in de ransel die hij tegen de gammele kast had gekwakt.

Later zou hij genoeg tijd hebben om zijn schamele bezit uit te pakken. Nu moest hij terug, voordat Gaspar weer tegen hem zou gaan schelden. Zijn alwetende baas, die uit dezelfde hoge bergen als hijzelf kwam en hem daarom Juan noemde. Terwijl zijn moeder hem Jean had genoemd. Jean Jaureguy, maar dat maakte de rijke bonthandelaar niets uit. Die noemde hem eenvoudig zoals hij wilde. Gaspar de Añastro had niet voor niets drie schepen in de vaart en een pakhuis boordevol met bont bij de haven.

Het was ongelijk verdeeld in de wereld en Jean had recht op veel meer. Dat was wat hij zeker wist, maar hij wist bij God niet hoe hij eraan moest komen. En er was niemand die hem daarbij wilde helpen. Dan maar op diezelfde God vertrouwen, zoals de priesters iedereen tijdens de mis steeds weer op het hart drukten. Nog nooit in zijn leven had hij ergens hulp bij gehad. Hij was meestal al tevreden wanneer hij niet werd uitgelachen, maar eens moest de eerste keer zijn dat hij werd begrepen.

Het wondje bloedde al bijna niet meer en hij probeerde zijn sombere gedachten te verdringen. Een schoon doekje om zijn vinger en de smalle trap af, waar hij goed uitkeek bij de weggesleten treden. Daardoor besefte hij hoeveel lieden hem naar dit kot moesten zijn voorgegaan. Zouden zij zich net zo ongelukkig hebben gevoeld als hij?

De terugweg deed hij op een draffe en onderwijl kon hij zijn ogen niet van de grote kerk afhouden. Die was prachtig. Veel groter en mooier dan de kerk in het dorp waar hij vandaan kwam, en ook nog eens niet de enige kerk. Het ging de jakobijnen voor de wind en daarom ging hij hier graag naar de mis. Ze waren vroom en succesvol, ook al nam de angst voor de opstandelingen toe sinds de Spaanse generaals de stad hadden verlaten. Tijdens het plunderen was iedereen die aan de kant van de koning stond met rust gelaten, en daarbij hoorden gelukkig ook zijn baas Gaspar en de vriendelijke priester Timmermans, bij wie hij sinds zijn aankomst te biecht was gegaan. Aan een jakobijnse priester hadden de blauwe soldaten met het witte kruis van generaal Romero zich niet durven wagen, maar na diens vertrek was het nog maar de vraag of zij daar de vruchten van zouden plukken. Vandaag waren zij hier nog de baas, maar morgen kon alles anders zijn. Dan zou er misschien wel wraak genomen worden. Wraak voor de schande die zij in een grote kuil hadden geprobeerd uit te wissen.

Jean trok het doekje om zijn vinger voorzichtig los en constateerde tevreden dat de binnenkant nog slechts een beetje rood kleurde. Met die wraak zou het heus wel meevallen en twijfel was voor de dommen. Je moest gewoon zorgen dat je op goede voet verkeerde met de geestelijken en zijn eigen priester Timmermans was zelfs een *blackfriar*!

Zo werd hij tenminste genoemd door de Engelse handelaren die zich sinds het vertrek van de Spanjaarden weer in de haven durfden te vertonen. Jean vond het een mooi woord en hij was het in zijn hoofd blijven herhalen tot het er ongebrand stond. Blackfriar klonk veel mooier dan

priester en met die paar Engelsen had hij al eens voorzichtig een handeltje besproken. Helaas waren ze er niet op ingegaan. Ze waren vast bang voor de toorn van Gaspar, die heus niet alleen hem onder de duim had.

Zijn blackfriar kweet zich ondertussen gelukkig wel van zijn taak. Die liet zich niet door het vertrek van de met generaal Romero meegereisde prior van de wijs brengen, maar voor de jakobijnen waren de meeste verschrikkingen dan ook goed afgelopen. De muitende soldaten waren aan hun kerk voorbij gegaan, alleen leek de burgerij zich nu tegen hen te keren. Iedereen die de wreedheden van het vorig jaar had moeten verdragen, zat vol wraakgevoelens en die begonnen zich langzaam te richten op diegenen die ontzien waren. In het geniep hoorde Jean steeds vaker fluisteren dat de papen hier niet meer welkom waren. Alsof zij het waren die de stad hadden verraden... Vaak had hij de behoefte om al die ketters op hun gezicht te slaan, maar net zo vaak wist hij dat ook weer te onderdrukken. Wel vertelde hij alles wat hij hoorde trouw aan priester Timmermans en ook aan Gaspar.

De stad Gent was al in handen van de ketters gevallen. De troepen van Mondragon hadden het machtige kasteel daar tot het laatst verdedigd. Jean had het bouwwerk nooit gezien, maar er werd vol ontzag over gesproken. En als zelfs Mondragon niet van de ketters kon winnen... Wat zou het garnizoen in Antwerpen dan tegen die lafhartige prins van Oranje kunnen inbrengen? Als de huurlingen de kant van de opstand zouden kiezen, dan zag het er slecht voor hem uit en niet alleen voor hem. Gaspar zou op zijn best de stad uitgejaagd worden en over het lot van de blackfriar wilde hij al helemaal niet nadenken. Razend werd hij soms van die gedachte, want zonder de jakobijnen was zijn kans om te bewijzen dat hij een handelaar kon zijn voorgoed verkeken. En dat allemaal door die verdomde prins van Oranje, die aan veelwijverij deed en het ene feest na het andere gaf ter glorie van zijn eigen afvalligheid. Een prins die zijn koning had durven afzweren. Een ketter met een prijs op zijn hoofd!

Jean moest vaart maken, maar hij voelde zich alweer kwaad worden. De wereld was ongelijk verdeeld en dat bleek maar weer eens toen hij de laatste meters richting de bonthandel aflegde. De deur van het pakhuis stond uitnodigend open, maar helaas stond Gaspar er wijdbeens voor met zijn gebruikelijke minachtende lachje. 'En wie hebben we daar? Mijn bovenste beste Juan. Dat duurde weer eens eeuwig, jongen.' Het was niet meer dan zijn gebruikelijke gezwets, want hij net had zijn hele hebben en houwen die kant op gesjouwd en dat kon nu eenmaal niet op

een draffe. Gaspar hield er echter niet van om tegengesproken te worden en hij moest wel eten. 'Zo snel als ik kon.' Hij mompelde het in het voorbijgaan om niet in een twistgesprek verzeild te raken, want wat had er nu eigenlijk haast? Toch niet die verdomde stapels beverbont? Die waren goud waard, maar ze kwamen pas van hun plaats wanneer iemand ervoor betaalde. 'Dat bedoelde ik ook, Juan. Zo snel als je maar kon...' De minachting werd nu een hatelijk lachje.

De woede vlamde door Jeans hoofd. Hij moest zelfs naar het houten kruisje grijpen dat op zijn borst hing. Zijn beste kant. Die zou hij laten zien. Hij was niet achterlijk, ook al dacht iedereen van wel. Zijn gelijk zou hij heus nog wel eens halen, al had hij die vadsige Gaspar het liefst vandaag nog voor zijn smoel geslagen. Hij keek nog even onder het doekje. Het bloed was gestold. Dat was het enige goede nieuws van vandaag.

2 Het plan

Delft, november 1576. De regen die uit het zuiden was komen drijven, stroomde al de hele middag kronkelend langs de ramen van de warmgestookte kamer naar beneden. Sinds de kou was teruggekeerd, leek de binnentuin erachter in de verste verte niet meer op de Hof van Eden die men hier had willen uitbeelden. Wie niet ziek wilde worden, bleef vandaag binnen. De natte Hollandse kou had hem al eens bijna de das omgedaan en alleen dankzij de genezende wijn was hij toen weer op de been gekomen. Voor sterven was het nog veel te vroeg, ook al zou koning Philips hem het liefst laten vierendelen.

De verovering van het gehate Spanjaardenkasteel in Gent was inmiddels gelukt, maar hij had het verslag van zijn commandant met gemengde gevoelens gelezen. De vendels die hij naar Vlaanderen had gestuurd, hadden de belegering door de protestanten vervolmaakt en daarna de tegenaanval afgeweerd van de huurlingen van Mondragon, die gepoogd hadden om de citadel te ontzetten. Pas daarna was er een broze vrede getekend.

Tijdens de plechtigheid waren de kanonschoten die de muren van de citadel hadden moeten breken nog te horen geweest en de man die hem in Gent te hulp was gekomen, zou waarschijnlijk snel weer zijn vijand worden. Jan de Croÿ, de hertog van Aarschot, ging het alleen om het bestrijden van de muiten door de Spaanse troepen, niet om aansluiting bij de opstand tegen de koning. Hij was en bleef een paap en zag de vrede slechts als een manier om de rust en orde te herstellen.

De door de Spanjaarden aangestelde stadhouder van Vlaanderen had niets op met het verzet van de watergeuzen. De hertog van Aarschot

had ze bij Brugge verjaagd, maar bij Gent juist weer om zijn steun gevraagd. Het gevraagde onderpand, het kasteel van Sluis, had hij echter afgewezen. In ruil daarvoor had Jan de Croÿ Nieuwpoort aan hem verpand, maar dat was niet meer dan een list geweest. Nieuwpoort was gemakkelijk te vergeven, want niemand zou het in zijn kop halen om het stadje naast Duinkerke in te nemen. Hijzelf ook niet, ook al was hij dan de prins van Oranje en door de Staten opnieuw tot hun stadhouder benoemd. Het Staatse leger kon helemaal niet naar Nieuwpoort maar moest zich concentreren op Brussel, waar Don Juan op het punt stond om de scepter te gaan zwaaien.

Een van de monniken die hem al dienden sinds zijn eerste verblijf in Delft bracht wat hout binnen om de haard verder mee op te stoken, maar hij gebarde afwijzend. Aan een klein vuurtje en zijn mantel had hij voorlopig genoeg. Er moest nagedacht worden en niet gezweet, zoals hij van de zomer volop had gedaan. De muiterij van Alva zijn huurlingen was een week voor de vrede die ze in Antwerpen sloten tot een hoogtepunt gekomen en de plunderingen die zijn Spaanse generaals daar toestonden hadden iedereen naar het overleg in Gent gedwongen. Jan de Croÿ had echter daarvoor al besloten om het recht in eigen hand te nemen en erger te voorkomen. Zijn Gent mocht niet door hetzelfde lot getroffen worden als Aalst of Antwerpen en de slimme graaf had direct bij aanvang van het beleg van de citadel al besloten om zijn eigen Gentse republiek af te kondigen. Daardoor zou de stad kunnen afwachten welke kant zij het best zou kunnen kiezen, maar hij wist al welke kant dat zou worden. Daarvoor had hij geen waarzegger nodig. De vele rijkaards in de stad zouden opkomen voor hun eigen belang, en dat was niet het belang van de prins van Oranje.

Tegen beter weten in had hij toch zijn vendels gestuurd, onder het uitdrukkelijke bevel om de papen in Gent met rust te laten. De opdracht aan zijn commandant Olivier van den Tympel stond hem nog woordelijk voor de geest. 'Niemand het lijf en goed beschadigen, hetzij katholiek of protestant, geestelijke of leek en aan niemand de roomse godsdienst of het gezag des konings belemmeren.' Zo'n opdracht verstrekke hij niet voor het eerst en Van den Tympel had hem trouw willen opvolgen. Alleen waren de papen in de stad nog voordat zijn vendels arriveerden op hun hulpverzoek teruggekomen. Hun angst voor de om zich heen grijpende Spaanse muiterij bleek toch kleiner dan die voor zijn snel oprukkende Staatse leger, en hij begreep dondersgoed waarom. Binnen Gent